

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA AKSIOLOGIK YONDASHUV

Muhiddinova Munira Xayrullayevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Ilmiy rahbari: p.f.f.d dots vb Donayeva Shaxnoza Abduraimovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda nutqni rivojlantirishda aksiologik yondashuvning pedagogik ahamiyati sun‘iy intellekt imkoniyatlari bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Aksiologik yondashuv ta‘lim jarayonida bilim berish bilan birga qadriyatlar, axloqiy mezonlar, nutq madaniyati, insoniy munosabat va ma‘naviy tarbiyani uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. Boshlang‘ich sinflarda nutqni rivojlantirish faqat so‘z boyligini oshirish yoki grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishga o‘rgatish emas, balki o‘quvchida odobli, mazmunli, hurmatga asoslangan va qadriyatli muloqot ko‘nikmasini shakllantirishdir. Sun‘iy intellekt esa matn, dialog, vaziyatli topshiriq, savol-javob va individual nutqiy mashqlar yaratishda yordamchi vosita bo‘lishi mumkin. Biroq AI o‘quvchi o‘rniga fikr bildirmasligi, balki uni qadriyatli, mustaqil va madaniyatli nutqqa yo‘naltirishi kerak.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, nutqni rivojlantirish, aksiologik yondashuv, qadriyat, sun‘iy intellekt, nutq madaniyati, kommunikativ kompetensiya, ma‘naviy tarbiya.

AXIOLOGICAL APPROACH TO SPEECH DEVELOPMENT IN PRIMARY GRADES

Muhiddinova Munira Xayrullayevna

Termiz University of Economics and Service

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Master’s student of Theory and Methodology of Education and Upbringing
Primary Education, 1st year

Scientific supervisor: Donayeva Shaxnoza Abduraimovna
Acting Associate Professor, PhD in Pedagogical Sciences

Abstract. This article analyzes the pedagogical significance of the axiological approach to speech development in primary grades in connection with the opportunities of artificial intelligence. The axiological approach implies the integration of knowledge acquisition with values, moral criteria, speech culture, human relations, and spiritual education in the educational process. Speech development in primary grades is not limited only to increasing vocabulary or teaching pupils to construct grammatically correct sentences; it also involves forming polite, meaningful, respectful, and value-based communication skills. Artificial intelligence can serve as an auxiliary tool in creating texts, dialogues, situational tasks, questions and answers, and individual speech exercises. However, AI should not express opinions instead of the pupil; rather, it should guide learners toward value-oriented, independent, and culturally appropriate speech.

Keywords: primary education, speech development, axiological approach, value, artificial intelligence, speech culture, communicative competence, spiritual education.

АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К РАЗВИТИЮ РЕЧИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Мухиддинова Мунира Хайруллаевна
Термезский университет экономики и сервиса
магистрант 1-го курса специальности
«Теория и методика образования и воспитания»
направление: начальное образование

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Научный руководитель: Донаева Шахноза Абдураимовна

исполняющая обязанности доцента, доктор философии по педагогическим наукам (PhD)

Аннотация. В данной статье анализируется педагогическое значение аксиологического подхода к развитию речи в начальных классах во взаимосвязи с возможностями искусственного интеллекта. Аксиологический подход предполагает сочетание передачи знаний с формированием ценностей, нравственных норм, культуры речи, человеческих отношений и духовного воспитания в образовательном процессе. Развитие речи в начальных классах не ограничивается только расширением словарного запаса или обучением грамматически правильному построению предложений, а направлено на формирование у учащихся вежливого, содержательного, уважительного и ценностно ориентированного общения. Искусственный интеллект может выступать вспомогательным средством при создании текстов, диалогов, ситуационных заданий, вопросов и ответов, а также индивидуальных речевых упражнений. Однако искусственный интеллект не должен выражать мнение вместо учащегося, а должен направлять его к ценностной, самостоятельной и культурной речи.

Ключевые слова: начальное образование, развитие речи, аксиологический подход, ценность, искусственный интеллект, культура речи, коммуникативная компетенция, духовное воспитание.

Kirish. Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi bolaning nutqiy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi davr hisoblanadi. Bu yoshda o‘quvchi nafaqat o‘qish, yozish va gapirishni o‘rganadi, balki so‘z orqali munosabat bildirish, suhbatdoshga hurmat ko‘rsatish, fikrini odob bilan ifodalash, eshitganini tushunish va o‘z nutqida ma‘naviy-axloqiy mazmunni aks ettirish ko‘nikmalarini ham egallaydi. Shu sababli nutqni rivojlantirish masalasiga faqat lingvistik jarayon sifatida qarash yetarli emas. Nutq tarbiya, qadriyat, muloqot madaniyati va shaxsiy kamolot bilan uzviy bog‘liq.

Aksiologik yondashuv aynan shu bog‘liqlikni ochib beradi. Aksiologiya qadriyatlar haqidagi ta‘limot bo‘lib, pedagogik jarayonda o‘quvchining bilim olishi bilan birga uning insoniy fazilatlarini, axloqiy

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

qarashlari, milliy qadriyatlarga munosabati va muloqot madaniyatini shakllantirishni nazarda tutadi. Boshlang‘ich sinflarda nutqni rivojlantirishda aksiologik yondashuv qo‘llansa, o‘quvchi so‘zdan shunchaki axborot yetkazish vositasi sifatida emas, balki hurmat, mehr, hamkorlik, vatanparvarlik, halollik va insoniylikni ifodalovchi vosita sifatida foydalanishga o‘rganadi.

Masalan, o‘quvchi “rahmat”, “iltimos”, “kechirasiz”, “menimcha”, “sizning fikringizga qo‘shilaman”, “boshqacha o‘ylashim mumkin” kabi iboralarni o‘z nutqida qo‘llasa, bu faqat nutqiy ko‘nikma emas, balki qadriyatli muloqot ko‘nikmasidir. Demak, boshlang‘ich ta’limda nutqni rivojlantirishning asosiy maqsadi chiroyli gapirtirish emas, balki mazmunli, madaniyatli va ma’naviy mas’uliyatga ega nutq egasini tarbiyalashdir.

Sun’iy intellekt texnologiyalari bu jarayonda yordamchi vosita sifatida qo‘llanishi mumkin. AI yordamida o‘qituvchi odobli muloqotga oid dialoglar, qadriyatli matnlar, tarbiyaviy vaziyatlar, savol-javob mashqlari, matnni davom ettirish va xatoni topish topshiriqlarini yaratishi mumkin. Ammo sun’iy intellekt qadriyatni avtomatik shakllantira olmaydi. Qadriyatli nutq jonli muloqot, o‘qituvchi namunasi, sinf muhiti va muntazam tarbiyaviy ish orqali rivojlanadi.

Metodologiya. Maqolada nazariy-tahliliy yondashuv asos qilib olindi. Boshlang‘ich sinflarda nutqni rivojlantirish jarayoni aksiologik, pedagogik, psixologik va lingvodidaktik nuqtayi nazardan tahlil qilindi. Tahlil, umumlashtirish, taqqoslash va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Nutqni rivojlantirishda aksiologik yondashuv quyidagi tarkibiy yo‘nalishlar asosida ko‘rib chiqildi: nutq madaniyati, qadriyatli muloqot, axloqiy mazmundagi matnlar bilan ishlash, suhbat odobi, tinglash madaniyati, milliy qadriyatlarga asoslangan nutqiy vaziyatlar va mustaqil fikrni hurmat bilan bayon qilish. Bu yo‘nalishlarning barchasi boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yosh xususiyatlariga mos ravishda sodda, hayotiy va amaliy shaklda berilishi kerak.

Sun’iy intellektdan foydalanishda uchta talab muhim deb belgilandi. Birinchisi — qadriyatli mazmunning to‘g‘riligi. AI yaratgan matn yoki dialog axloqiy jihatdan noaniq, qo‘pol yoki yoshga mos

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

bo‘lmagan bo‘lmasligi kerak. Ikkinchisi — mustaqil nutqiy faoliyatni saqlash. AI tayyor javobni berib qo‘ymasligi, balki o‘quvchini o‘z fikrini bildirishga yo‘naltirishi zarur. Uchinchisi — o‘qituvchi nazorati. AI materiallari pedagogik filtrdan o‘tishi, dars maqsadi va tarbiyaviy vazifaga moslashtirilishi shart.

Natijalar. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, aksiologik yondashuv asosida tashkil etilgan nutqni rivojlantirish mashg‘ulotlari o‘quvchining so‘z boyligi bilan birga uning muloqot madaniyatini ham rivojlantiradi. O‘quvchi matnni o‘qiydi, mazmunini tushunadi, qahramon xatti-harakatiga baho beradi, o‘z fikrini bildiradi va shu orqali axloqiy qarashini nutqda ifodalaydi.

Masalan, “Do‘stga yordam berish”, “Kattalarga hurmat”, “Vatan ostonadan boshlanadi”, “Tabiatni asrash”, “Halollik nima?” kabi mavzular bo‘yicha suhbatlar o‘quvchilarda nutqiy faollik bilan birga qadriyatli munosabatni ham shakllantiradi. Bu jarayonda o‘qituvchi “Sen bu holatda nima qilarding?”, “Qahramonning harakati to‘g‘rimi?”, “Nega bunday o‘ylaysan?”, “Boshqacha aytish mumkinmi?” kabi savollar orqali o‘quvchini fikrlashga va izohlashga undaydi.

Sun‘iy intellekt bu jarayonda quyidagi yo‘nalishlarda foydali bo‘ladi: qadriyatli mazmundagi qisqa matnlar yaratish, odobli dialog namunalarini ishlab chiqish, noto‘g‘ri nutqiy vaziyatni tahlil qildirish, savol-javob mashqlari tuzish, o‘quvchining yoshiga mos hikoya boshlanishlarini taklif qilish. Masalan, AI yordamida “Ikki bola navbatda turibdi. Biri boshqasini itarib o‘tib ketdi. Sen bu holatda qanday gapirgan bo‘larding?” kabi vaziyat yaratish mumkin. O‘quvchi esa odobli nutq vositalaridan foydalanib javob beradi.

Aksiologik yondashuv asosida nutqni rivojlantirishda og‘zaki va yozma nutq birga olib borilishi kerak. O‘quvchi avval fikrini og‘zaki bildiradi, so‘ng qisqa yozma javob yozadi. Masalan, “Men do‘stimga yordam beraman, chunki...” yoki “Odobli bola suhbatda...” kabi gaplarni davom ettirish topshiriqlari nutqni qadriyatli mazmun bilan boyitadi.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Muhokama. Boshlang‘ich sinflarda nutqni rivojlantirishdagi eng katta xato — uni faqat grammatik to‘g‘rilik bilan cheklashdir. Albatta, to‘g‘ri gap tuzish muhim, lekin nutq madaniyati bundan kengroqdir. O‘quvchi grammatik jihatdan to‘g‘ri gapirishi mumkin, ammo qo‘pol, befarq yoki hurmatsiz ohangda muloqot qilsa, nutq tarbiyasi to‘liq shakllanmagan bo‘ladi. Shu bois aksiologik yondashuv nutqning ma’naviy mazmunini kuchaytiradi.

Sun‘iy intellektdan foydalanishda ham xuddi shunday xavf bor. AI grammatik jihatdan chiroyli matn yaratishi mumkin, lekin bu matn har doim ham o‘quvchining yoshiga, milliy qadriyatlariga va tarbiyaviy maqsadga mos bo‘lavermaydi. Shuning uchun o‘qituvchi AI materialini tanqidiy tahlil qilishi shart. Tayyor matnni ko‘chirtirish o‘quvchining nutqini rivojlantirmaydi. Aksincha, “matnni yaxshila”, “odobliroq ifodala”, “fikringni qo‘sh”, “qahramon o‘rnida nima der eding?” kabi topshiriqlar samaraliroqdir.

Aksiologik yondashuvda o‘qituvchining shaxsiy nutqi ham muhim. O‘qituvchi o‘quvchi bilan hurmatli, aniq, samimiy va odobli muloqot qilmasa, qadriyatli nutqni talab qilish samara bermaydi. Bola ko‘pincha qoidani emas, namunani o‘zlashtiradi. Demak, nutqni rivojlantirishda o‘qituvchi o‘zi ham nutq madaniyatining jonli namunasi bo‘lishi kerak.

Xulosa. Boshlang‘ich sinflarda nutqni rivojlantirishda aksiologik yondashuv o‘quvchining nafaqat so‘z boyligi va gap tuzish malakasini, balki qadriyatli muloqot, odobli munosabat, tinglash madaniyati va ma’naviy mas’uliyatini ham shakllantiradi. Bu yondashuv nutqni axborot almashish vositasi emas, balki insoniy munosabat va tarbiya vositasi sifatida talqin qiladi.

Sun‘iy intellekt ushbu jarayonda foydali yordamchi vosita bo‘lishi mumkin. U matnlar, dialoglar, vaziyatli topshiriqlar, savollar va individual mashqlar yaratishda o‘qituvchiga yordam beradi. Ammo AI o‘quvchi o‘rniga fikr bildirmasligi, balki uni mustaqil, madaniyatli va qadriyatli nutqqa yo‘naltirishi kerak.

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Demak, boshlang‘ich ta’limda nutqni rivojlantirishning samarali modeli — o‘qituvchi namunasi, jonli muloqot, qadriyatli matnlar, tarbiyaviy vaziyatlar, izohli javoblar va sun‘iy intellekt yordamida individual yondashuvni uyg‘unlashtirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva Q. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. Toshkent, 2019.
2. G‘ulomov A., Qodirov M. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
3. Qosimova K., Matchonov S. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2009.
4. Musurmonova O. Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. Toshkent, 2010.
5. Quronov M. Milliy tarbiya asoslari. Toshkent: Ma’naviyat, 2007.